

Sladana Luković¹Osnovna škola
„Lazar Savatić“,
Beograd**Svetlana Čizmić**Univerzitet u
Beogradu,
Filozofski fakultet,
Odeljenje za
psihologiju**POVEZANOST PREFERENCIJA ŽIVOTNIH
STILOVA I PROFESIONALNIH
INTERESOVANJA PETNAESTOGODIŠNJAKA**

Predmet istraživanja je povezanost preferencija životnih stilova sa profesionalnim interesovanjima petnaestogodišnjaka. Uzorak čine učenici osmog razreda osnovne škole (229 ispitanika, 111 (48.5%) dečaka, 118 (51.5%) devojčica). Za prikupljanje podataka korišćen je Test profesionalnih interesovanja i modifikovana Olport–Vernon–Lindzi-jeva skala vrednosti. Analiza podataka metodom kanoničke korelacije analize pokazuje da su dva skupa varijabli na latentnom nivou povezana preko četiri statistički značajna kanonička para. Rezultati istraživanja pokazuju da se pod uslovom maksimalne povezanosti sa profesionalnim interesovanjima grupišu određene preferencije stilova života, na sličan način kao i u istraživanju Popadića u kome su faktorskom analizom izolovana tri faktora. Kanonički parovi se mogu interpretirati na sledeći način: (1) najveća povezanost je između sazajnog stila i nauke; (2) učenici koji nisu orijentisani na lične ciljeve (utilitarizam, popularnost i moć), već su altruisti, profesionalno se interesuju za humanističko–zdravstveni rad; (3) učenici orijentisani na ciljeve porodice (povezanost religijsko–tradicionalnog stila, porodično–sentimentalnog i altruističke orijentacije) zainteresovani su za humanističko–zdravstvenim rad i bezbednost; pored toga žele da uživaju u životu, da postanu popularni i da imaju moć, a tu su i interesovanja za administraciju, trgovinu, prehranu i poljoprivredu, te se stoga ovaj kanonički par ne može bez ostatka interpretirati; (4) učenici koji najviše preferencija imaju za orijentacije na popularnost, altruizam i prometejski aktivizam, odnosno, orijentisani su na ciljeve socijalne sredine, profesionalno su zainteresovani za područja kulture, humanističko–zdravstvenog rada, bezbednosti, a ne zanimaju ih tehnika i zanati. Nalazi imaju praktične implikacije za profesionalnu orijentaciju jer su pored drugih faktora za izbor zanimanja bitne i vrednosti.

Ključne reči: profesionalna interesovanja, preferencije životnih stilova, učenici¹Adresa autora
sladana.lukovic@yahoo.comPrimljeno: 07.03.2012.
Prihvaćeno za štampu:
22.05.2012.

Uvod

Dobar izbor *zanimanja* je važan za svaku pojedinu osobu, za njeno zadovoljstvo sobom i za doživljaj da je vlastiti život ispunjen smislom, odnosno, važan je radi sklada i razvoja ličnosti, ali i radi uspešnog funkcionisanja društva (Brančić, 1986). Zanimanje je dobro izabrano ukoliko su aktivnosti koje to zanimanje zahteva usklađene sa sposobnostima, osobinama ličnosti i interesovanjima, kao i sa dominantnim potrebama, željama i očekivanjima individue.

Među faktorima radne adaptacije i zadovoljstva poslom na prvom mestu se navodi faktor „adekvatan izbor zanimanja“ koji znači usklađenost zahteva posla, objektivnih uslova rada i zapošljavanja, s jedne strane, i mogućnosti, sposobnosti, interesovanja i želja individue s druge strane (Pajević, 2006). Takođe, treba imati u vidu i posledice nezadovoljstva poslom usled neadekvatnog izbora zanimanja, kao što su apsentizam, negativni stavovi prema poslu, konflikti u radnoj situaciji i psihosomatski simptomi (Pajević, 2006). Zanimanje je dakle, značajno područje, na kome individua može da iskaže svoj identitet, a takođe predstavlja i značajan aspekt self-koncepta ili slike o sebi, pa stoga predstavlja i važan izvor samopoštovanja (Guzina, 1986).

Mnogi mladi ljudi, mada danas sve više i stariji ljudi, suočavaju se sa potrebom da donese odluku kojim zanimanjem žele da se bave. U tom procesu značajno mesto zauzimaju psiholozi koji ljudima pomažu pri izboru profesije ili načina rada kojim žele da se bave, odnosno pri izboru svoje *karijere* (Arnold & Silvester, 2005).

Nasuprot tradicionalnom shvatanju pojma karijere kao uspeha u profesiji ili brzog napredovanja, on se danas uglavnom definiše kao individualno percepirane sekvence stavova i ponašanja asociirane sa iskustvima i aktivnostima povezanim sa radom tokom čitavog života osobe (uključuje bilo koji niz iskustava u vezi sa radom, niz radnih uloga pojedinca) (Hall, 1976, prema Borman, Klimoski, & Ilgen, 2001), odnosno kao sekvence radnih pozicija i uloge, aktivnosti i iskustva sa kojima se susreću osobe (Greehnaus et al., 2000, prema Arnold & Silvester, 2005). Karijera se može definisati i kao „razvoj pojedinca u učenju i radu tokom života“ (Watts, 1996, prema Torrington, Hall, & Taylor, 2004), pa stoga podrazumeva i obuku, treninge, volonterski rad, kao i druga životna iskustva.

Mnogi autori govore o pojmu „karijere bez ograničenja“ (engl. *boundaryless career*) koji obuhvata kretanje između organizacija i kretanje između odeljenja u okviru organizacije, između različitih hijerarhijskih nivoa, funkcija i setova veština, u kome ne postoje norme progresa i uspeha (Arthur, 1994, prema Torrington et al., 2004; Arthur & Rousseau, 1996, prema Arnold & Silvester, 2005). Na ovaj način dolazi se do drugačijeg gledanja i na sam razvoj karijere pa se taj proces danas

razmatra u kontekstu iskustva pojedinca, njegovog celokupnog života i razvoja ličnosti u potpunosti, a ne samo jednog segmenta ličnosti kao radnika. Da bi se bolje razumeo proces karijere definišu se i faze razvoja karijere: izbor zanimanja – priprema za posao, ulazak u organizaciju, rana karijera – početak i ostvarenje, srednja i pozna karijera (Greenhaus & Callanan, 1994, prema Torrington et al., 2004).

Razmotrićemo probleme koji se javljaju u prvoj fazi razvoja karijere po Grinhausu (Greenhaus & Callanan, 1994, prema Torrington et al., 2004), jer je ona od značaja za ovo istraživanje. Dakle, ova faza koja se odnosi na izbor zanimanja ili pripremu za posao, obuhvata najraniji period razvoja ličnosti i može trajati do 25. godine života. U njoj osoba razvija sopstveni profesionalni imidž te je stoga najbitnije uskladiti odnos između svojih snaga i slabosti, vrednosti i željenog stila života sa zahtevima i koristima niza profesija (Torrington et al., 2004). Jedan od problema koji se može javiti proishodi iz nedostatka svesti o samome sebi, dok je drugi problem dobijanje autentičnih informacija o karijeri koje se razlikuju od onih koje se dobijaju od porodice i prijatelja (Torrington et al., 2004). Stoga je u ovom prvom koraku razvoja karijere za mlade ljude značajno da na adekvatan način ustanove sopstvene sposobnosti, osobine, interesovanja, da sami sebe sagledaju iz različitih perspektiva, a isto tako, potrebno im je i da dobiju autentične informacije o karijeri i njenom razvoju. S druge strane, jedno od značajnih područja rada psihologa predstavlja *profesionalna orijentacija* koja se obavlja u školama i agencijama za tržište rada i čiji je cilj „društveno organizovano profesionalno usmeravanje ljudi“ (Guzina, 1980, prema Pajević, 2006) koje može pomoći mladim ljudima u prevazilaženju problema karakterističnih za prvu fazu razvoja karijere.

Pojavi i razvoju profesionalne orijentacije značajno je doprineo Parson koji je pretpostavio da je za uspešan profesionalni izbor značajno da pojedinac dobro razume samog sebe i da poznaje svoje sposobnosti, želje i interesovanja, zatim da poznaje kakve mu uslove i mogućnosti za razvoj nude pojedina zanimanja, kao i da pravilno shvati odnos između ove dve grupe faktora (Guzina, 1986; Arnold & Silvester, 2005). Dakle, pod profesionalnom orijentacijom se podrazumeva kompleksna i sistematska delatnost pružanja pomoći pojedincu da dobije celovitu i realnu sliku o sebi i sagleda svoju ulogu u svetu rada, da uspešnije planira i ostvaruje svoj profesionalni razvoj u cilju potpunijeg stvaralačkog ispoljavanja kroz rad, postizanje ličnog zadovoljstva i društvene celishodnosti (Brančić, 1986). Profesionalna orijentacija obuhvata tri međusobno povezane delatnosti: profesionalno informisanje, profesionalno savetovanje i praćenje kandidata (Pajević, 2006).

Kao što je pomenuto, već se u prvoj fazi razvoja karijere stavlja naglasak na faktor *vrednosti* i željenog stila života pojedinca koje treba usaglasiti sa zahtevima i koristima niza profesija. Takođe, u procesu odlučivanja o svojoj karijeri ljudi razmatraju i ciljeve karijere (engl. career anchors) (Schein, 1978, prema Torrington et al., 2004) koje bi sami sebi mogli postaviti. Uspešno definisanje ciljeva

karijere podrazumeva razvijenu svest o sopstvenim talentima i sposobnostima, motivima i potrebama, kao i svest o sopstvenim stavovima i vrednostima. Vrednosti su važne za izučavanje jer predstavljaju činioce koji motivišu i usmeravaju ponašanje pojedinaca i društvenih grupa. Vrednosti čine pojedinca raspoloženim i prijemčivim za određene stavove, ideje i rešenja vlastitih i društvenih problema. S obzirom na to da su vrednosti relativno stabilne i postojeane dispozicije ličnosti one su i uspešni prediktori ponašanja (Pantić, 1981). Vrednosti se po mišljenju Kuzmanovića (Kuzmanović, 1995) mogu definisati kao shvatanja ili uverenja o lično ili društveno poželjnim opštim načinima ponašanja, vrstama aktivnosti i relativno trajnim stanjima u prirodi, društvu i pojedincu. Kao dve značajne karakteristike pojma vrednosti Rot (Rot, 2008) navodi da su to dispozicije usmerene na ostvarenje ciljeva koji su poželjni i vredni za čoveka i da su to dispozicije koje su centralne u strukturi ličnosti čoveka i koje ga snažno i trajno pokreću na određene aktivnosti.

U socijalno–psihološkoj literaturi se ponekad pravi distinkcija između pojma vrednosti i pojma *vrednosne orijentacije*. Pa se tako pod vrednostima podrazumevaju odnosi prema osnovnim društvenim idejama i normama, odnosno, prema relativno opštim i apstraktnim objektima, a pod vrednosnim orijentacijama – opšti načini delovanja i ponašanja pojedinaca u različitim situacijama (Rot i Havelka, 1973, prema Havelka, 1975). Za Kuzmanovića vrednosti i vrednosne orijentacije su sinonimi, a eventualnu razliku nalazi u tome što vrednosti podrazumevaju više artikulisanu, poželjniju koncepciju o poželjnom, a vrednosne orijentacije su široki, manje artikulisani sistem uverenja, manje izoštrena koncepcija o poželjnom (Kuzmanović, 1995).

Pojam *način ili stil života* određuje se preko načina provođenja slobodnog vremena, načina zadovoljenja potreba, načina potrošnje, karakterističnih interpersonalnih i društvenih odnosa koje pojedinac uspostavlja i u koje ulazi (Kuzmanović, 1986). Pitanje preferiranja načina života podrazumeva da osoba ima neku ideju o mogućem načinu ili načinima življenja, i zato se ovaj pojam kao način života kojem se teži može shvatiti kao vrednosna orijentacija (Kuzmanović, 1986). Odnosno, osoba prihvata određeni obrazac ponašanja i življenja kao ciljeve koje je sa njenog ličnog stanovišta vredno ostvariti i kojima treba težiti. Eventualna razlika između preferiranog načina života i vrednosnih orijentacija može se napraviti ako se pod vrednosnim orijentacijama podrazumevaju opštiji ciljevi, a pod stilom života način ostvarivanja tih ciljeva (Kuzmanović, 1986).

Preferiranje bilo kog cilja kome se teži predstavlja oblikovanje vlastitog života a naročito su *adolescenti* skloni da maštaju o različitim mogućnostima u životu, da razmišljaju o svojoj budućnosti i da se porede sa drugima. Različita istraživanja (istraživanja o razvoju moralnih vrednosti: Miočinović, 1978; Popović i Miočinović, 1977; o interesovanjima, vrednostima i vrednosnim orijentacijama omladine: Kuzmanović, 1986, 1990; Pantić, 1981; Popadić, 1990; Rot i Havelka, 1973; o

osobinama ličnosti i svesti o sebi na adolescentskom uzrastu: Hrnjica i Đurić, 1990, prema Havelka, 1995) pokazala su da „na adolescentskim uzrastima postoji relativno visoka konzistentnost reagovanja na široku skalu vrednosnih objekata i sadržaja što znači da adolescenti znaju da procenjuju i vrednuju raznovrsne iskustvene sadržaje, ukuljučujući i one koji nisu stvar neposrednog iskustva, do kojih se dolazi apstrakcijom i na koje se primenjuju opšti, često univerzalni interpretativno – evaluacijski modeli“ (Havelka, 1995).

Učenici ne samo da „ispravno percipiraju vrednosne sudove i pravilno razumeju njihove načelne implikacije za ponašanje ljudi u socijalnom okruženju već su u stanju da ocene u kojoj meri prihvataju ili ne te sudove kao ishode sopstvenog rezonovanja i kao okvir za organizovanje i ocenjivanje svog ponašanja“ (Havelka, 1995). Havelka zaključuje da je osnovano pretpostaviti da su na kraju osnovne škole neke vrednosti već strukturisane u relativno stabilne vrednosne dispozicije i da su, bar u izvesnoj meri, povezane sa interesovanjima za buduće zanimanje ili profesiju. Završetak osnovnog školovanja je svakako prva prekretnica u životu učenika koja od njih zahteva da razmišljaju o odlukama koje će imati dalekosežne posledice po njihov dalji individualni i socijalni razvoj.

Odluke koje treba da donesu tiču se nastavljanja ili prekidanja školovanja, izbora srednje škole i usmeravanja ka budućem zanimanju (Havelka, 1995). Ovaj odnos između ličnih vrednosti osobe i zanimanja Havelka vidi kao dvosmeran, jer vrednosti mogu opredeliti izbor zanimanja a isto tako i zanimanje može selektivno da deluje na istaknutost postojećih ili prihvatanje novih vrednosti. Taj odnos je i uzajaman jer ostvarenje vrednosnih očekivanja određuje stepen zadovoljstva zanimanjem a to zadovoljstvo utiče na spremnost osobe da prihvati vrednosti koje su tipične za zanimanje kojim se bavi kao i da se zalaže za njihovo ostvarivanje i održavanje (Havelka, 1995).

Problem i ciljevi istraživanja

Vodeći se rezultatima istraživanja koja su se odnosila na vrednosne orijentacije (Havelka, 1990, 1995; Pantić, 1981; Popadić, 1990, 1995; Rot i Kuzmanović, 1986, 1990) i profesionalna interesovanja učenika osnovnih škola (Hedrih, 2009; Hedrih i Šverko, 2007), definisan je predmet istraživanja: povezanost vrednosnih orijentacija operacionalizovanih preko preferencija životnih stilova učenika osmih razreda sa njihovim profesionalnim interesovanjima. Različiti teoretičari izbora zanimanja stavljaju naglasak na vrednosti kao jedan od faktora koji utiče na profesionalni razvoj. Tako, Holand, čija teorija pretpostavlja postojanje šest bazičnih tipova profesionalnih interesovanja (*realistička interesovanja* (R), *istraživački tip* (I), *umetnički* (A), *socijalni* (S), *preduzetnički* (E), *konvencionalni* (K)) i istih šest tipova sredina (Hedrih i Šverko, 2007), smatra da diferencijaciju interesovanja koja nastaje

kroz interakciju hereditarnih faktora i faktora iskustva u detinjstvu, koji utiču na preferencije ili averzije prema određenim aktivnostima, uporedo prati i kristalizacija odgovarajućih vrednosti (Holand, 1973, prema Brančić, 1986). Prema razvojnim teorijama izbora zanimanja na uzrastima koji se podudaraju sa završetkom osnovnog školovanja na razmišljanje preadolescenta o budućem zanimanju utiču aktuelna interesovanja, upoznavanje sopstvenih sposobnosti i sagledavanje veze između ličnih vrednosti i budućeg zanimanja (Brančić, 1986).

Tako, prema Ginzbergu (Ginsberg, 1951, prema Pajević, 2006) na kraju osnovnog školovanja preadolescent se nalazi u periodu provere kada se dešavaju promene i na planu vrednosti, a interesovanja se usklađuju i podređuju usvojenim vrednostima. Stoga, osnovni cilj istraživanja jeste identifikovati na koje načine različite preferencije životnih stilova koreliraju sa određenim profesionalnim interesovanjima učenika osmih razreda.

Metod

Istraživanje je neeksperimentalno anketnog tipa sprovedeno na neslučajnom prigodnom uzorku u cilju eksploracije. Prikupljanje podataka je obavljeno u aprilu i maju 2010. godine u toku poslednjih nedelja pred sam kraj nastave, u vreme kada su se učenici intenzivno bavili izborom srednje škole i zanimanja kojim žele da se bave. Škole koje su ušle u uzorak su izabrane prigodno (OŠ „Lazar Savatić“, OŠ „Majka Jugović“ i OŠ „Gornja Varoš“ u Zemunu).

Na motivaciju ispitanika da uzmu učešće u istraživanju uticala je instrukcija psihologa škola² koji su, u procesu profesionalne orijentacije, učenicima objasnili da popunjavanjem upitnika TPI i PŽS lakše mogu da izaberu buduće zanimanje. Samim tim, bila je provocirana intrizična motivacija jer su učenici pozvani da se izjasne u pogledu svoje budućnosti. Za učestvovanje u ispitivanju su bili motivisani i obećanjem da će im biti omogućen uvid u njihove rezultate što je i ispunjeno do kraja školske godine, neposredno pred njihove prijemne ispite.

Uzorak

Uzorak je neslučajan, prigodan, i čine ga učenici osmog razreda osnovnih škola jedne beogradske opštine. Od 229 ispitanika u uzorku, 111 (48.5%) su bili mladići a 118 (51.5%) devojke.

² Ovom prilikom se zahvaljujem školskim psiholozima Branki Tišmi, Smiljani Vujadinović i Nataši Cvijović koje su svojom saradnjom doprinele procesu sprovođenja istraživanja.

Instrumenti

Profesionalna interesovanja. Profesionalna interesovanja učenika su ispitana Testom profesionalnih interesovanja čiji su autori Dragović i saradnici (Dragović, Balkovoj, Mirković i Kozić, 2002). Ovaj test meri intenzitet profesionalnih interesovanja učenika osnovnih škola na četvorostepenoj skali za deset područja interesovanja. Test se sastoji iz 120 stavki za koje je faktorskom analizom utvrđeno da su najpredikativnije za ovih deset područja interesovanja koja test meri.

Metrijske karakteristike testa su zadovoljavajuće, autori navode da su distribucije rezultata na svim skalama pozitivno asimetrične, zatim da je TPI u potpunosti objektivan test, s visokim koeficijentima pouzdanosti (Cronbach Alpha merena za svaki faktor kreće se u intervalu od .89 do .95), simptomatski i dijagnostički valjan (faktorskom analizom ekstrahovano je deset nezavisnih faktora a analiza varijanse je pokazala da test dobro diferencira učenike koji imaju izraženije profesionalne želje). Izrađene su norme za ovaj test na uzorku učenika osmih razreda oba pola (Dragović i sar., 2002).

S obzirom na to da Test profesionalnih interesovanja obuhvata 10 područja interesovanja i da među njima nema nekih drugih područja interesovanja koja bi mogla interesovati mlade kao što su menadžment, sport ili informatika, zadat je i Upitnik napravljen za potrebe ovog istraživanja koji se sastoji iz otvorenih pitanja kojima su prikupljeni podaci o tome koje tri srednje škole bi učenici najviše voleli da upišu i zašto a zatim se od ispitanika traži da navedu zanimanje za koje smatraju da imaju najviše interesovanja.

Preferencije životnih stilova. Preferencije životnih stilova učenika su ispitane modifikovanom Olport–Vernon–Lindzijeovom skalom vrednosti koja meri intenzitet preferencija deset životnih stilova na petostepenoj skali: utilitarni stil, porodično–sentimentalni stil, egoistička orijentacija, orijentacija na popularnost, hedonistička orijentacija, orijentacija na moć, prometejski aktivizam, altruistička orijentacija, saznajni stil i religijsko–tradicionalni stil.

Kao što je pomenuto (vidi uvod za definicije pojmova), pojam stil života određuje se preko načina provođenja slobodnog vremena, načina zadovoljenja potreba, načina potrošnje, karakterističnih interpersonalnih i društvenih odnosa koje pojedinac uspostavlja i u koje ulazi (Kuzmanović, 1986).

Ovaj način ispitivanja preferiranih životnih stilova odgovara Morisovom načinu ispitivanja načina života (Morris, 1956, prema Popadić, 1995). Olport, Vernon i Lindzi su (Allport, Vernon, & Lindsey, 1960, prema Kuzmanović, 1986) na osnovu Šprangerove tipologije vrednosti (koja obuhvata teorijsku, ekonomsku, estetsku, socijalnu, religioznu i političku vrednosnu orijentaciju) izradili skalu za merenje vrednosti.

Kasnije su autori u svojim istraživanjima uvodili izmene u konceptualizaciji i načinu merenja (Kuzmanović, 1986, prema Kuzmanović, 1986; Petrović, 1973; Rot i Havelka, 1973). U ovom istraživanju biće preuzeti životni stilovi koji su se u različitim istraživanjima pokazali kao relevantni za školski uzrast (Kuzmanović, 1986; Rot i Havelka, 1973; Vasović, 1989; prema Popadić, 1995), kao i opisi tih stilova koje je Popadić koristio u istraživanju „Uzrasne i generacijske razlike u preferenciji životnih stilova“ za koje autor navodi da su koncizni, jednostavni i prilagođeni dečjem uzrastu. U nekoliko istraživanja (Popadić, 1990; Popadić, 1989) zadavani su ovi opisi stilova života na uzorku osmog razreda osnovnih škola kada su i proveravane metrijske karakteristike instrumenta.

Rezultati

Deskriptivna statistika

U Tabeli 1 prikazane su aritmetičke sredine i standardne devijacije za deset područja profesionalnih interesovanja merenih testom profesionalnih interesovanja. Kao što vidimo najviše interesovanja ispitanici pokazuju za područja kultura, prehrana i nauka, a najmanje za područja bezbednost, tehničko-zanatski rad i poljoprivreda.

Interesovanja za područja zanimanja estetsko oblikovanje, humanitarno-zdravstveni rad, trgovina i administracija su ujednačena. Mora se primetiti da su aritmetičke sredine veoma niske, na skali od 12 do 48 najviša vrednost je 22.34 koja bi se mogla opisati kao zainteresovanost srednjeg intenziteta, dok bi se ostale vrednosti mogle opisati kao zainteresovanosti slabog intenziteta. S druge strane, ni za jednu oblast aritmetička sredina nije minimalne vrednosti.

Na upitniku napravljenim za potrebe istraživanja dobili su se i dodatni podaci o preferiranim zanimanjima. Odgovori ispitanika na otvorena pitanja (koje tri srednje škole bi najviše voleo/la da upišeš, koje te zanimanje najviše interesuje) kvalitativnom analizom su svrstani u 15 kategorija *preferiranih zanimanja*. Područja interesovanja koja ne obuhvata test profesionalnih interesovanja, a koja interesuju mlade su: sport, informatika, vazduhoplovstvo i političke nauke.

Tabela 1
 Deskriptivni podaci za Skalu profesionalnih interesovanja

Br.	Profesionalna interesovanja	AS	SD
1.	Kultura	22.34	7.784
2.	Prehrana	19.72	7.558
3.	Nauka	19.06	7.152
4.	Estetsko oblikovanje	18.80	6.770
5.	Humanističko-zdravstveni rad	18.62	7.705
6.	Trgovina	18.25	6.613
7.	Administracija	18.05	7.050
8.	Bezbednost	17.52	6.505
9.	Tehničko-zanatski rad	14.18	4.394
10.	Poljoprivreda	13.36	2.452

Napomena: Skala je u rasponu od 12–48

Naredna Tabela 2, pokazuje da je najviše interesovanja za zanimanja iz oblasti umetnosti, zatim ugostiteljstva i turizma, kao i za gimnazijsko školovanje. Ovakva slika je u skladu sa slikom dobijenom analizom prihvaćenosti interesovanja na testu TPI (najviše interesovanja na testu TPI ispitanici pokazuju za područja kultura (umetnost), prehrana (ugostiteljstvo i turizam) i nauka (gimnazijsko školovanje). Najmanje je interesovanja za zanate, političke nauke i prirodne nauke, kao i za vazduhoplovstvo, dakle, slično kao i na testu TPI (najmanje je interesovanja za područja bezbednost, tehničko-zanatski rad (zanati) i poljoprivreda koja se nije ni pojavila kao odgovor na otvorenim pitanjima).

Tabela 2
 Deskriptivni podaci za Skalu preferencije zanimanja

Broj	Preferirano zanimanje	Procenti (%)	Frekvence (f)	AS	SD
1.	Umetnost	17.1	37	0.17	0.376
2.	Ugostiteljstvo i turizam	13.4	29	0.13	0.341
3.	Neodlučni (gimnazija)	12.9	28	0.13	0.336
4.	Pravo	9.2	20	0.09	0.290
5.	Medicina	9.2	20	0.09	0.290
6.	Sport	8.8	19	0.09	0.283
7.	Ekonomija	7.8	17	0.08	0.269
8.	Humanističke nauke	5.1	11	0.05	0.220
9.	Elektrotehnika	3.7	8	0.04	0.189
10.	Informatika	3.2	7	0.03	0.177
11.	Unutrašnji poslovi	2.8	6	0.03	0.164
12.	Zanati	1.8	4	0.02	0.135
13.	Političke nauke	1.8	4	0.02	0.135
14.	Prirodne nauke	1.4	3	0.01	0.117
15.	Vazduhoplovstvo	1.4	3	0.01	0.117

Napomena: Skala je u rasponu od 0–1

Preferirana zanimanja i odgovori na pitanja o razlozima za opredeljivanje za određena zanimanja i srednje škole svrstani su u sledeće kategorije:

- *Umetnost* (slikarstvo, muzika, balet, arhitektura, dizajn, grafika, fotografija, pisac): zato što volim dizajn, zanima me dizajniranje enterijera, crtanje, slikanje, vajanje, to me zanima od detinjstva, zanima me dizajniranje odeće i stvari za svakodnevnu upotrebu, volim da koristim maštu, volela bih da budem profesionalni igrač, volim muziku, volim da crtam i stvaram, i slično;
- *Ugostiteljstvo i turizam* (kuvar, ugostitelj, poslastičar, šanker, kulinarstvo, turistički vodič, turistički tehničar): sviđa mi se da budem kuvar, volim da kuvam, želim da budem kuvar da bih imao od čega da živim u životu i da prehranim svoju porodicu, volim da pravim kolače, veoma mi se dopada da

budem kuvar u restoranu, zanimaju me ugostiteljstvo i turizam, s primorja sam i volim da se bavim turizmom, turistička je laka škola, interesantno je biti turistički vodič, zbog mogućnosti putovanja i upoznavanja drugih kultura u našem svetu, zanimanja ugostiteljsko-turističke škole su jedna od najtraženijih, to bi mi se zanimanje najviše isplatilo i slično;

- *Pravo* (pravnik, advokatura, pravno-birotehnička škola): bila bih dobra u tome, želim da budem advokat, hoću da budem advokat, pravno-birotehnička je dobra škola i posao za koji se školujem je dobro plaćen i slično;
- *Medicina* (lekar, medicinska sestra, fizioterapeut, kardiolog, pedijatar, doktor medicine, hirurgija): zanima me medicina, želim da budem medicinska sestra, interesuje me medicina, volim sve oko medicine, volim da pomognem ljudima, da bih mogla da pomažem ljudima, želeo bih da pomažem ljudima na bilo koji način i slično;
- *Sport* (košarkaš, fudbaler, sportska gimnazija, trener, profesionalni sportista): želim da radim nešto sa sportom, zanima me sport, volim sport, već se bavim sportom, sportista sam, želim da budem profesionalni sportista, treniram odbojku dugo već, već treniram fudbal i slično;
- *Ekonomija* (bankar, carina, finansije, ekonomija, direktor banke): želim da budem uspešna, da budem uspešna u tom poslu koji radim, ekonomska je dobra škola, roditelji mi se time bave, ekonomska je sigurna škola, tako bih bio uspešan, dobro je plaćen taj posao, da bih obezbedio sebi i svojoj porodici dobar život, zanima me rad sa novcem, privlače me finansije a i mama mi se bavi finansijama i slično;
- *Humanističke nauke* (istoričar, filolog, psiholog, prevodilac engleskog, gimnazija društveni smer): zbog znanja, zanimaju me jezici, zanimaju me geografija i istorija, želim da naučim puno stranih jezika, želim da budem psiholog i slično;
- *Elektrotehnika* (elektrotehnika): interesuju me računari i sve što ima veze s njima, interesuju me računari i elektrotehnika, zanimaju me elektrotehnika i računarstvo i slično;
- *Informatika* (informatika, programer, administrator računarskih mreža, programer softvera): interesuju me kompjuteri, volim kompjutere, volim nove tehnologije i informatiku, želim da se bavim programiranjem i slično;
- *Unutrašnji poslovi* (kriminalistika, inspektor, forenzičar, bezbednost, policijski inspektor): to zanimanje me najviše privlači, to me zanima i slično;
- *Zanati* (frizer, mehaničar): volim da pravim frizure, želim da budem frizer i slično;

- *Političke nauke* (novinarstvo, političar): nema ništa pametnije i slično;
- *Prirodne nauke* (matematika, molekularni biolog, hemičar): zanima me matematika, volim hemiju i biologiju i slično;
- *Vazduhoplovstvo* (pilot, kontrolor leta, stjuardesa): oduvek me zanimalo da budem kontrolor leta, želim da postanem pilot jer mi je i tata pilot, sviđa mi se posao stjuardese i slično;
- *Neodlučni koji upisuju gimnaziju*: daje veliko obrazovanje, želela bih da imam veće znanje, tu se stiče sveopšte znanje, posle mogu da upišem dobar fakultet, to je elitna škola, nisam još odlučila čime želim da se bavim, gimnazija je dobra osnova za fakultet, nisam potpuno sigurna u svoju odluku a kad završim gimnaziju mogu bilo šta da upišem, planiram dalje obrazovanje, vrlo sam ambiciozna po tom pitanju i fakultet sam odlučila da završim i slično.

Dakle, odgovori koji su ispitanici naveli za pojedina zanimanja u najvećem broju zapravo i jesu životne vrednosti.

Što se tiče preferencija životnih stilova, aritmetičke sredine i standardne devijacije prikazane su u Tabeli 3 i pokazuju da najviše preferencija ispitanici pokazuju za utilitarni stil života, zatim za porodično-sentimentalni stil, pa za egoističku orijentaciju.

Mladi najmanje preferiraju religijsko-tradicionalni, saznavni stil i altruističku orijentaciju. Orijentacija na popularnost, hedonistička, orijentacija na moć i prometejski aktivizam su srednje preferirani stilovi života. I kada se posmatra koje stiove života biraju kao najviše i kao najmanje poželjne, uočava se ista tendencija, s tim što se među prva tri, najviše poželjna stila, pojavljuje orijentacija na popularnost, a među poslednja tri, najmanje poželjna stila, orijentacija na moć.

Tabela 3
Deskriptivni podaci za Skalu preferencije životnih stilova

Br.	Preferencije životnih stilova	AS	SD	Najviše poželjan (%)	Najmanje poželjan (%)
1.	Utilitarni stil	4.26	0.823	31.1	1.3
2.	Porodično-sentimentalni stil	3.89	1.005	18.7	1.7
3.	Egoistička orijentacija	3.42	1.185	4.0	6.1
4.	Orijentacija na popularnost	3.40	1.323	17.8	6.1
5.	Hedonistička orijentacija	3.39	1.199	8.4	4.8
6.	Orijentacija na moć	3.16	1.306	4.9	10.0
7.	Prometejski aktivizam	2.88	1.104	3.1	5.2
8.	Altruistička orijentacija	2.63	1.103	3.1	7.4
9.	Saznajni stil	2.63	1.290	8.0	20.5
10.	Religijsko-tradicionalni stil	2.42	1.103	0.9	36.7

Napomena: Skala je u rasponu od 1–5

Povezanost preferencija životnih stilova i profesionalnih interesovanja

Rezultati kanoničke korelacione analize pokazuju da su preferencije stilova života i profesionalna interesovanja povezana preko četiri statistički značajna kanonička para (Tabela 4). Veliki broj pojedinačnih korelacija (u ovom slučaju 100) između preferencija stilova života (levi skup varijabli) i profesionalnih interesovanja (desni skup varijabli) možemo svesti na povezanost četiri strukture iz oba skupa varijabli. Najveća moguća linearna kombinacija između ova dva skupa varijabli iznosi 0.649 i ona je značajna na nivou značajnosti $p < .001$.

Tabela 4

Značajnost ekstrahovanih parova kanoničkih faktora

Br.	<i>R</i>	λ	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
1.	.649	.228	315.829	100	.000
2.	.522	.394	199.108	81	.000
3.	.457	.541	131.100	64	.000
4.	.421	.684	81.192	49	.003

Tabele 5 i 6 u prilogu govore kako su ove strukture, tj. kanoničke komponente nastale. Najveći koeficijent u levom skupu, odnosno najveći doprinos u definisanju prve kanoničke funkcije u svom setu, ima varijabla sazajni stil života.

U desnom skupu najveći koeficijent, odnosno najveći doprinos u definisanju prve kanoničke funkcije u svom setu, ima varijabla nauka.

Najveće doprinose u definisanju druge kanoničke funkcije u levom setu imaju varijable altruistička orijentacija i orijentacija na popularnost sa negativnim predznakom, a u desnom skupu kultura, administracija i nauka sa negativnim predznacima najviše doprinose definisanju druge kanoničke funkcije u svom setu.

Definisanju trećeg kanoničkog para funkcija najviše doprinose religijsko-tradicionalni, porodično-sentimentalni stil i hedonistička orijentacija iz levog skupa varijabli, a iz desnog to su estetsko oblikovanje sa negativnim predznakom, zatim prehrana, administracija i trgovina.

Definisanju četvrtog kanoničkog para funkcija u najvećoj meri doprinose orijentacija na popularnost, altruistička orijentacija i orijentacija na moć sa negativnim predznakom iz levog skupa varijabli, a u desnom skupu to su kultura, bezbednost, tehničko-zanatski rad s negativnim predznakom i trgovina s negativnim predznakom.

Tabele 7 i 8 govore o koeficijentima strukture, odnosno o tome kakva je veza svake pojedinačne varijable i kanoničke funkcije u svom setu.

Prvi faktor u području preferencija stilova života čine sazajni stil, prometejski aktivizam i altruizam i on pokazuje povezanost sa prvim faktorom u području profesionalnih interesovanja koji čine interesovanja za nauku, tehničko-zanatski rad i poljoprivredu.

S obzirom na to da sazajni stil ima veoma visok koeficijent strukture u prvom skupu (.945), i da se isto može reći i za interesovanje za nauku u drugom skupu (.926), možemo zaključiti da se cela prva kanonička komponenta svela na korelacije dve varijable tako da u ovom slučaju ne dolazi ni do kakve generalizacije niti

sažimanja informacija. Iz tabele interkorelacija, Tabele 6, možemo uočiti visoku i pozitivnu povezanost između sazajnog stila života i interesovanja za nauku što govori da je ovaj par varijabli ekstremno visoko korelisan.

Drugi faktor u području preferencija stilova života čine altruizam i negativno orijentisane orijentacije na utilitarizam, popularnost i moć, i on je povezan sa drugim faktorom u području profesionalnih interesovanja koji se sveo na humanističko-zdravstveni rad.

Treći faktor u području preferencija stilova života čine religijsko-tradicionalni stil života, porodično-sentimentalni stil, hedonistička i altruistička orijentacija, orijentacija na popularnost i na moć. U području profesionalnih interesovanja treći faktor čine trgovina, prehrana, administracija, poljoprivreda, humanističko-zdravstveni rad i bezbednost.

Četvrti faktor u području preferencija stilova života čine orijentacije na popularnost i altruizam kao i prometejski aktivizam, a u području profesionalnih interesovanja to su kultura, humanističko-zdravstveni rad, tehničko-zanatski rad s negativnim predznakom i bezbednost.

Tabela 7

Matrica strukture kanoničkih faktora levog skupa varijabli

Stilovi	Kanonički faktori			
	1	2	3	4
PS	.186	.124	.640	-.103
AL	.291	.720	.325	.486
SA	.945	-.053	-.146	.207
UT	.191	-.463	.231	.049
PO	-.152	-.401	.300	.762
EG	-.113	-.176	-.018	.084
PA	.378	.054	.186	.382
HE	.023	-.280	.523	.155
RT	.124	.091	.691	.014
MO	.144	-.323	.298	-.062

Legenda: PS Porodično-sentimentalni stil; AL Altruistička orijentacija; SA Sazajni stil; UT Utilitarni stil; PO Orijetacija na popularnost; EG Egoistička orijentacija; PA Prometejski aktivizam; HE Hedonistička orijentacija; RT Religijsko-tradicionalni stil; MO Orijetacija na moć.

Tabela 8

Matrica strukture kanoničkih faktora desnog skupa varijabli

Interesovanja	Kanonički faktori			
	1	2	3	4
AD	-.047	-.175	.617	-.011
BE	.171	-.034	.309	.347
TZ	.401	-.050	.237	-.419
KU	-.106	-.219	.276	.619
NA	.926	-.113	.136	.209
PO	.340	.063	.412	.123
PR	.118	.032	.676	.103
TR	.010	.084	.677	-.242
EO	-.005	.090	.124	.218
HZ	.224	.712	.351	.437

Legenda: AD Administracija; BE Bezbednost; TZ Tehničko–zanatski rad; KU Kultura; NA Nauka; PO Poljoprivreda; PR Prehrana; TR Trgovina; EO Estetsko oblikovanje; HZ Humanističko–zdravstveni rad.

U Tabelama 9 i 10 u prilogu prikazani su koeficijenti kros–strukture, odnosno korelacije varijabli iz jednog skupa i kanoničke komponente iz opozitnog skupa. Koeficijenti odražavaju relacije u matricama strukture s tim što im prosečna visina opada u svakoj sledećoj komponenti.

Iz Tabele 11 u prilogu vidimo da najviše varijanse objašnjava treća kanonička komponenta, odnosno ona je najreprezentativnija u oba skupa varijabli. U prostoru levog skupa varijabli (preferencije stilova života) ova komponenta objašnjava 15.5% varijanse, dok varijansa objašnjena funkcijom iz opozitnog seta iznosi 3.2% varijanse.

Treća kanonička komponenta u prostoru desnog skupa varijabli (profesionalna interesovanja) objašnjava 18.5% varijanse, dok varijansa objašnjena funkcijom iz opozitnog seta iznosi 3.9% varijanse. Sve ukazuje na to da smer uticaja ide iz preferencija stilova života u profesionalna interesovanja kao što je i pretpostavljeno u nacrtu istraživanja (smer uticaja ide iz skupa u kome je redundansa odnosno prepokrivanje manje).

Diskusija

Pretpostavka, koja se odnosila na osnovni cilj istraživanja, o povezanosti vrednosnih orijentacija operacionalizovanih preko preferencija životnih stilova sa interesovanjima za buduću profesiju i preferiranim zanimanjem učenika osmih razreda, dobila je empirijsku potvrdu. Zanimljivo je da su se i na otvorenim pitanjima na kojima su ispitanici imali priliku da navedu razloge iz kojih se opredeljuju za određeno zanimanje u odgovorima izdvojile vrednosne orijentacije što je dodatni empirijski prilog potvrdi ove hipoteze. Kao što je Havelka (Havelka, 1995) pretpostavio, na kraju osnovne škole neke vrednosti su već strukturisane u relativno stabilne vrednosne dispozicije i povezane su sa interesovanjima za buduće zanimanje ili profesiju. Ako se ima u vidu da uzorak čine ispitanici s područja jedne beogradske opštine moglo se i očekivati da su najviše zainteresovani za područja kulture, nauke, umetnosti, kao i za gimnazijsko školovanje, a najmanje za područja zanimanja kao što su bezbednost, tehnika i zanati i poljoprivreda.

Za činjenicu da su područja zanimanja koja se odnose na prehranu, ugostiteljstvo i turizam na drugom mestu po stepenu interesovanja može se pretpostaviti da su ona pre svega izraz hobija učenika. To su ispitanici koji vole da kod kuće pomažu roditeljima u kuhinji (Guzina, 1986) (aktivnosti u slobodnom vremenu koje se praktikuju u porodici su jedan od faktora izbora zanimanja), ili se iz hobija bave kulinarstvom, aranžiranjem i ukrašavanjem različitih specijaliteta, ili su im hobi putovanja i upoznavanje novih kultura i novih predela, kao što navode u svojim razlozima opredeljenja za ova zanimanja. Takođe, jedan od razloga ovako visoke zainteresovanosti za ova zanimanja jeste i uverenje učenika da su zanimanja ugostiteljsko-turističke škole jedna od najtraženijih, kao i da bi im se ta zanimanja najviše isplatila.

Zainteresovanost za pojedinačne prirodne nauke kao što su matematika, hemija, biologija je veoma niska, za razliku od veće zainteresovanosti za nauku kao opštiji pojam kako je ona operacionalizovana u testu TPI kao i od nespecifičnog interesovanja za gimnazijsko školovanje. Dakle, učenici koji pokazuju interesovanja za nauku na testu TPI (sistematski pratiti rezultate naučnih istraživanja) ili koji se opredeljuju za gimnazije pre su orijentisani na generalno sticanje znanja iz različitih oblasti i na nauku kao opšti metod, nego što ih interesuje jedna specifična naučna oblast. To se vidi i u rezultatima dobijenim kvalitativnom analizom odgovora na pitanje zašto ih određena oblast zanima, naime, najveći broj ispitanika koji se opredeljuju za gimnazije motiviše želja za sticanjem znanja i za produžetkom školovanja s planovima i za fakultetsko obrazovanje. Što se tiče vazduhoplovstva za ovo zanimanje opredelila se nekolicina onih ispitanika čiji se roditelji, koji su preadolescentima bitni modeli i uzori, već bave tim zanimanjem (pilot, kontrolor leta, stjuardesa), kao što navode za razloge opredeljenja. Najviše je preferencija za utilitarizam kao životni stil koji je jedini dostigao srednju vrednost iznad četiri i

koji 31.3% ispitanika, dakle trećina, bira kao najviše poželjan stil života. Podatak da je među mladima najprihvaćeniji utilitarni stil, nije potpuno neočekivan kada se u obzir uzme to da materijalni standard opada, a izgleda kao da orijentacija ka sticanju i materijalnoj sigurnosti postaje sve aktuelnija, dominantnija i veoma rasprostranjena što je karakteristično za društva koje su u tranziciji, kao što je naše. Ono što je zanimljivo jeste da odmah iza ovih materijalističkih tendencija dolazi porodično–sentimentalni stil koji je kao najviše poželjan biralo 18.7% ispitanika. Dakle, s obzirom na to da je motiv sigurnosti jako nizak i da se pre svega zadovoljava materijalnom sigurnošću, mladi teže i porodičnim vrednostima. Na ovom uzrastu oni su usmereni na primarne grupe, porodicu i vršnjake, i postoji potreba za skladnim emocionalnim odnosima u njima. Međutim, i pored potrebe za upoznavanjem osobe s kojom bi mogli da osnuju porodicu mladi jako žele i da se pre svega staraju o sebi i svojoj dobrobiti, da uredi svoj život i da ne zavise od drugih (egoistička orijentacija), a što zapravo i jeste preduslov za brigu o drugima.

Religiozno–tradicionalna orijentacija je prihvaćena u najmanjoj meri što pre svega govori o slaboj raširenosti religioznog verovanja ne samo na ovom uzrastu, već i u porodicama učenika. U istraživanju Popadića (Popadić, 1995) dobijeno je da korelati prihvatanja ove orijentacije ukazuju da se ona ne shvata kao ljubav prema bližnjima, već da je pre izraz tradicionalizma i zatvorenosti nego istinske religioznosti. Treba napomenuti da je i u prethodnim istraživanjima, kao što je bilo Popadićevo (Popadić, 1995), među četiri stila za koje se najčešće opredeljuju mladi bili porodično–sentimentalni i utilitarni, a takođe je poslednji po stepenu preferencija bio religijsko–tradicionalni stil. Ono što je bitno drugačije u ova dva istraživanja jeste to da su altruistička orijentacija i saznajni stil bili na drugom i trećem mestu po stepenu preferencija 1995. a da se danas mladi za njih opredeljuju u najmanjoj meri (1995: altruizam $AS = 4.3$, saznajni stil $AS = 4.2$ (Popadić, 1995), 2010: altruizam $AS = 2.63$, saznajni stil $AS = 2.63$).

Poređenjem se uočavaju sličnosti rezultata dobijenih kanoničkom korelacionom analizom sa rezultatima koje je Popadić (Popadić, 1995) dobio faktorskom analizom u istraživanju međusobnih povezanosti preferencija stilova života na uzorku osnovaca i srednjoškolaca. Popadić je dobio da neke preferencije idu zajedno i da postoje tri faktora: grupišu se saznajni stil, prometejski aktivizam i altruistička orijentacija, zatim orijentacije na utilitarizam, popularnost, hedonizam i moć i najzad religijsko–tradicionalni, porodično–sentimentalni stil i altruistička orijentacija. Rezultati ovog istraživanja pokazuju i da se pod uslovom maksimalne povezanosti sa profesionalnim interesovanjima grupišu određene preferencije stilova života na sličan način, mada na ovom uzorku u četiri faktora.

Dobijeno je da su učenici koji preferiraju saznajni stil, prometejski aktivizam i altruizam (odgovara prvom faktoru iz istraživanja Popadića, 1995) zainteresovani za područja interesovanja nauka, tehničko–zanatski rad i poljoprivreda. Ovde treba napomenuti da je najveća povezanost između sazajnog stila i nauke, odnosno

da se ovaj kanonički par u potpunosti sveo na korelacije ove dve varijable tako da u ovom slučaju ne dolazi ni do kakve generalizacije niti sažimanja informacija. Naravno, vrlo je jasno da bavljenje naučnim radom pokreće aktivnosti koje vode ostvarenju ciljeva orijentisanih na sazajni stil.

Učenci koji preferiraju altruizam i pri tome su za njih nepoželjne orijentacije na utilitarizam, popularnost i moć (odgovara drugom faktoru iz istraživanja Popadića), zainteresovani su za humanističko-zdravstveni rad. Dakle, oni učenici koji pre svega *nisu orijentisani na lične ciljeve* kao što su utilitarizam, popularnost i moć, već su altruisti, profesionalno se interesuju za područje humanističko-zdravstvenog rada koje je zapravo komplementarno njihovim vrednosnim orijentacijama.

Učenci kojima su poželjni stilovi života religijsko-tradicionalni, porodično-sentimentalni, hedonistička i altruistička orijentacija, orijentacija na popularnost i na moć zainteresovani su za područja interesovanja trgovina, prehrana, administracija, poljoprivreda, humanističko-zdravstveni rad i bezbednost.

Dakle, učenici koji su *orijentisani na ciljeve porodice* o čemu govori povezanost religijsko-tradicionalnog stila, porodično-sentimentalnog i altruističke orijentacije (kao u trećem faktoru iz istraživanja Popadića, 1995) zainteresovani su za bavljenje humanističko-zdravstvenim radom i bezbednošću što bi donekle moglo da vodi ostvarenju njihove humane i tradicionalne orijentacije na ciljeve porodice. Međutim, i pored toga oni žele da uživaju u životu, da postanu popularni i da imaju moć, a tu su i interesovanja za administraciju, trgovinu, prehranu i poljoprivredu, te se stoga ovaj kanonički par ne može bez ostatka interpretirati.

Dalje, oni učenici koji najviše preferencija imaju za orijentacije na popularnost, altruizam i prometejski aktivizam interesuju područja interesovanja kultura, humanističko-zdravstveni rad, bezbednost, a ne zanimaju ih tehnika i zanati. Dakle, oni učenici koji su *orijentisani na ciljeve socijalne sredine* i pri tome žele da budu društveno priznati i uvaženi, voleli bi da se bave zanimanjima iz područja kulture, humanističko-zdravstvenog rada i bezbednosti a to i jesu zanimanja koja im mogu pomoći da ostvare svoje vrednosne ciljeve. S druge strane, zanimanja koje se odnose na tehniku i zanate ne bi vodila ostvarenju ciljeva koji su za njih poželjni.

Pored ovih povezanosti pokazalo se i da učenici koje su altruisti žele da se bave medicinom što je u skladu sa ovom vrednosnom orijentacijom. Takođe, učenici kojima je vrednosni cilj popularnost preferiraju sport kao zanimanje što takođe može voditi ostvarenju tog cilja. Učenici koji su pretežno hedonistički orijentisani interesuju se za zanimanja iz oblasti ugostiteljstva i turizma, a kroz bavljenje ovim zanimanjima mogu se zadovoljiti hedonistički ciljevi. S druge strane, i učenici koji su religiozno-tradicionalni biraju ugostiteljstvo i turizam kao zanimanje kojim bi

se bavili što se može protumačiti i u skladu sa stereotipom da su religiozno-tradicionálni ljudi ljubazni i gostoljubivi.

Zaključak

Rezultati istraživanja pokazuju da se pod uslovom maksimalne povezanosti sa profesionalnim interesovanjima grupišu određene preferencije stilova života na sličan način kao i u istraživanju Popadića u kome su faktorskom analizom izolovana tri faktora.

Učenici sa saznanjnim životnim stilom zainteresovani su za nauku; oni koji nisu orijentisani na lične ciljeve interesuju se za humanističko-zdravstveni rad; učenike koji su orijentisani na ciljeve socijalne sredine zanimaju područja kulture, humanističko-zdravstvenog rada, bezbednosti, a ne zanimaju ih tehnika i zanati; dok su učenici orijentisani na ciljeve porodice zainteresovani za humanističko-zdravstvenim rad i bezbednost, ali i druga zanimanja.

Stoga se nalazi ovog istraživanja mogu shvatiti kao empirijski doprinos razumevanju načina na koji su povezane vrednosti i izbori zanimanja. Vrednosti su bitne za izbor zanimanja jer su značajan izvor samoafirmacije i zadovoljstva poslom. Odnosno, izbor zanimanja se može shvatiti kao još jedan način ostvarivanja poželjnih ciljeva koji vodi zadovoljstvu ne samo na radu već i svojim životom. S druge strane, u ovom radu prikazana su i dominantna profesionalna interesovanja i dominantne preferencije životnih stilova mladih. Na kraju osnovnog školovanja mladi najviše interesovanja pokazuju za područja kulture, nauke, umetnosti, za gimnazijsko školovanje, kao i za prehranu, ugostiteljstvo i turizam. Njihove dominantne vrednosti su utilitarizam i porodično-sentimentalni stil.

Nalazi ovog istraživanja mogu se interpretirati kao praktične implikacije koje mogu biti od koristi u procesu profesionalnog savetovanja u okviru profesionalne orijentacije kao i u kontekstu razvoja karijere. U procesu razvoja karijere definisane su faze razvoja karijere: izbor zanimanja – priprema za posao, ulazak u organizaciju, rana karijera – početak i ostvarenje, srednja i pozna karijera (Greenhaus & Callanan 1994, prema Torrington, 2004), i već se u prvoj fazi stavlja naglasak na faktor vrednosti i željenog stila života pojedinca koji treba usaglasiti sa zahtevima i koristima niza profesija (Torrington, 2004).

Takođe, način na koji pojedinci odlučuju o svojoj karijeri obuhvata ciljeve karijere (engl. career anchors) (Schein, 1978, prema Torrington, 2004) koje oni mogu sebi postaviti i koji podrazumevaju pored svesti o sopstvenim talentima i sposobnostima, motivima i potrebama i svest o sopstvenim stavovima i vrednostima.

Takođe, doprinos ovog rada jeste i u pregledu dominantnih interesovanja i vrednosti mladih. Smatramo da je u ovom smislu značajno pratiti da li postoje generacijske razlike i u kom smeru se kreću. Ovde smo kroz poređenje sa istraživanjem Popadića (Popadić, 1995) pokazali da takve generacijske razlike postoje. Praćenja tog tipa imala bi značaj i za strategije u oblasti obrazovanja, naročito srednjeg i visokoškolskog u pogledu smerova i obrazovnih profila, a samim tim i za strateški razvoj zemlje.

Imajući u vidu i nemogućnost da se obuhvate svi relevantni pravci u kojima bi se problematika mogla ispitivati, buduća istraživanja u ovoj oblasti mogu se usmeriti u nekoliko pravaca. Pre svega, cilj bi mogao biti da se ispitaju povezanosti preferencija životnih stilova i profesionalnih interesovanja na uzorku učenika osmih razreda iz nekog manjeg grada u Srbiji ili sa sela. Pretpostakva je da bi postojale značajne razlike između učenika iz velikog grada u odnosu na učenike iz manjih gradova i sa sela kako u pogledu njihovih vrednosnih orijentacija tako i u pogledu profesionalnih interesovanja. Na budućim istraživanjima je da to i proverite.

Drugi pravac istraživanja mogao bi se odnositi na ispitivanje i nekih drugih faktora kao što su sociodemografske karakteristike porodice (obrazovanje, zanimanje roditelja i socioekonomski status), pol i školski uspeh učenika. U vezi sa roditeljima, pored materijalnih prilika i uslova života, za izbor zanimanja bitne su njihove socijalne karakteristike, socijalni kontakti, „duhovna klima“ koja se neguje u porodici, kao i aktivnosti u slobodnom vremenu (Guzina, 1986). Takođe, teoretičar izbora zanimanja Ana Roe pretpostavlja da porodična atmosfera, u zavisnosti od toga da li je „topla“ ili „hladna“, utiče na stvaranje „orijentacije prema ljudima“ ili „orijentacije prema stvarima“ koje određuju izbor grupe zanimanja (Roe & Siegelman, 1964, prema Pajević, 2006). Odnosno, roditelji stvaraju karakteristične sredine koje uključuju razvijanje određenih stavova i sticanje određenog iskustva (Brančić, 1986). Dakle, postoje i mnogi drugi faktori vezani i za porodični kontekst koji mogu opredeliti decu u izboru zanimanja.

Reference

- Arnold, J., & Silvester, J. (2005). *Work psychology: Understanding human behaviour in the workplace*. Harlow: Financial Times Prentice Hall.
- Borman, W., Klimoski, R., & Ilgen, D. (Eds.). (2001). *Handbook of Psychology, Industrial Organizational Psychology*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Brančić, B. (1986). *Psihološke teorije izbora zanimanja*. Beograd: Naučna knjiga.
- Guzina, M. (1986). *Kadrovska psihologija*, drugo izdanje. Beograd: Naučna knjiga.

- Dragović M., Balkovoj, M., Mirković B. i Kozić, S. (2002). *Priručnik za test profesionalnih interesovanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Kuzmanović, B. (1986). Preferencije načina života. *Zbornik Filozofskog fakulteta*, 14, 45-67.
- Kuzmanović, B. (1995a). Uvodna razmatranja za istraživanje promena vrednosnih orijentacija mladih u Srbiji. *Psihološka istraživanja*, 7, 9-15.
- Kuzmanović, B. (1995b). Društvene promene i promene vrednosnih orijentacija učenika. *Psihološka istraživanja*, 7, 17-47.
- Kuzmanović, B. i Petrović, N. (2007). Struktura preferencija ličnih i društvenih ciljeva srednjoškolača. *Psihologija*, 40(4), 567-585.
- Pajević, D. (1981). *Psihološki i socijalni faktori kao determinatne izbora zanimanja* (Nepublikovana doktorska disertacija). Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Pajević, D. (2006). *Psihologija rada*. Beograd: Liber.
- Pantić, D. (1981). *Vrednosne orijentacije mladih u Srbiji*. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije.
- Popadić, D. (1995). Uzrasne i generacijske razlike u preferenciji životnih stilova. *Psihološka istraživanja*, 7, 71-88.
- Rot, N. (2008). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Torrington, D., Hall, L., & Taylor, S. (2004). *Menadžment ljudskih resursa*, peto izdanje. Beograd: DATA STATUS.
- Trogrlić, A. i Vasić, A. (2002). Polne razlike u profesionalnim interesovanjima učenika završnog razreda osnovne škole. *Pedagoška stvarnost*, 48(5-6), 409-425.
- Havelka, N. (1975). Istraživanje vrednosti kod nas. *Psihologija*, 8(3-4), 139-150.
- Havelka, N. i saradnici (1990). *Efekti osnovnog školovanja*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Havelka, N. (1994). Vrednosti i društvene promene: replikacija jednog istraživanja o ueničkim očekivanjima od budućeg zanimanja. *Psihologija*, 1-2, 67-82.
- Havelka, N. (1995). Vrednosne orijentacije učenika i njihova očekivanja od budućeg zanimanja. *Psihološka istraživanja*, 7, 89-125.

- Havelka, N. (1998). Vrednosne orijentacije adolescenata: vrednosti i kontekst. *Psihologija*, 31(4), 343-364.
- Hedrih, V. i Šverko, I. (2007). Evaluacija Holandovog modela profesionalnih interesovanja u Hrvatskoj i Srbiji. *Psihologija*, 40(2), 227-244.
- Hedrih, V. (2009). Profesionalna interesovanja i osobine ličnosti. *Godišnjak za psihologiju*, 6(8), 155-172.

Prilozi

Tabela 5
Kanonički koeficijenti levog skupa varijabli

Stilovi	Kanonički faktori			
	1	2	3	4
PS	.100	.057	.422	-.255
AL	-.032	.944	.117	.401
SA	.894	-.217	-.225	.113
UT	.081	-.213	.066	-.135
PO	-.220	-.387	.049	.839
EG	-.140	-.014	-.206	.143
PA	.104	-.203	-.105	.185
HE	-.089	-.171	.367	.154
RT	.135	-.097	.554	-.270
MO	.188	-.054	.237	-.326

Legenda: PS Porodično–sentimentalni stil; AL Altruistička orijentacija; SA Saznajni stil; UT Utilitarni stil; PO Orijehtacija na popularnost; EG Egoistička orijentacija; PA Prometejski aktivizam; HE Hedonistička orijentacija; RT Religijsko–tradicionalni stil; MO Orijehtacija na moć.

Tabela 6
Kanonički koeficijenti desnog skupa varijabi

Interesovanja	Kanonički faktori			
	1	2	3	4
AD	-.060	-.406	.480	-.108
BE	-.047	-.161	-.016	.544
TZ	.097	.016	.020	-.534
KU	-.300	-.526	.184	.594
NA	.996	-.299	-.158	.083
PO	-.017	-.008	.224	.173
PR	.017	-.071	.579	.016
TR	-.067	.207	.319	-.435
EO	-.061	.229	-.618	-.071
HZ	.072	1.040	.144	.202

Legenda: AD Administracija; BE Bezbednost; TZ Tehničko–zanatski rad; KU Kultura; NA Nauka; PO Poljoprivreda; PR Prehrana; TR Trgovina; EO Estetsko oblikovanje; HZ Humanističko–zdravstveni rad.

Tabela 9
Matrica kros-strukture levog skupa varijabli

Stilovi	Kanonički faktori			
	1	2	3	4
PS	0.120	0.065	0.292	-0.043
AL	0.189	0.376	0.148	0.205
SA	0.614	-0.028	-0.067	0.087
UT	0.124	-0.242	0.105	0.020
PO	-0.098	-0.209	0.137	0.320
EG	-0.073	-0.092	-0.008	0.036
PA	0.246	0.028	0.085	0.161
HE	0.015	-0.146	0.239	0.065
RT	0.080	0.047	0.315	0.006
MO	0.093	-0.169	0.136	-0.026

Legenda: PS Porodično-sentimentalni stil; AL Altruistička orijentacija; SA Saznajni stil; UT Utilitarni stil; PO Orijetacija na popularnost; EG Egoistička orijentacija; PA Prometejski aktivizam; HE Hedonistička orijentacija; RT Religijsko-tradicionalni stil; MO Orijetacija na moć.

Tabela 10
Matrica kros-strukture desnog skupa varijabli

Interesovanja	Kanonički faktori			
	1	2	3	4
AD	-0.031	-0.092	0.282	-0.005
BE	0.111	-0.018	0.141	0.146
TZ	0.260	-0.026	0.108	-0.176
KU	-0.069	-0.114	0.126	0.261
NA	0.601	-0.059	0.062	0.088
PO	0.221	0.033	0.188	0.052
PR	0.077	0.017	0.309	0.043
TR	0.006	0.044	0.309	-0.102
EO	-0.003	0.047	0.056	0.092
HZ	0.146	0.372	0.160	0.184

Legenda: AD Administracija; BE Bezbednost; TZ Tehničko–zanatski rad; KU Kultura; NA Nauka; PO Poljoprivreda; PR Prehrana; TR Trgovina; EO Estetsko oblikovanje; HZ Humanističko–zdravstveni rad.

Tabela 11
Analiza prepokrivanja levog i desnog skupa varijabli

Kanonički faktor	Levi set		Desni set	
	Varijansa	Prepokrivanje	Varijansa	Prepokrivanje
1	.126	.053	.124	-.052
2	.114	.031	.062	.017
3	.155	.032	.185	.039
4	.105	.019	.105	.019

Slađana Luković

Elementary School
„Lazar Savatić“,
Belgrade

Svetlana Čizmić

University of
Belgrade,
Faculty of Philosophy,
Department
of Psychology

**CONNECTION OF LIFE-STYLE
PREFERENCES AND PROFESSIONAL
INTERESTS IN FIFTEEN-YEAR OLD PUPILS**

The subject matter of the survey is the connection of life-style preferences and professional interests of fifteen-year-old pupils. The sample includes the pupils of the 8th grade of primary school (229 subjects questioned out of which 111 (48,5%) are boys and 118 (51,5%) are girls). To gather the data The test of professional interests was applied as well as a modified Allport- Vernon-Lindzey scale of values. The analysis of the data via the method of canonical correlation analysis shows that the two sets of variables are connected on a latent level through four statistically significant canonical pairs. The results of the survey show that under the condition of maximum connection with professional interests certain life-style preferences may be grouped in a way similar to that in the research by Popadic where three factors were isolated through factor analysis. Canonical pairs may be interpreted in the following way:

(1) The highest level of connection is observed between cognitive style and science; (2) The pupils who are *not oriented towards personal aims* (utilitarianism, popularity, power), but are altruistic, usually exhibit a professional interest in humanitarian, health-care work; (3) The pupils who are oriented towards *family goals* (connection among religious-traditional style, family-sentimental style and altruistic orientation) are interested in humanitarian, health-care work and security; apart from that they want to enjoy life, become popular and attain power, and there are also interests in administration, trade, food business and agriculture, which is why this canonical pair cannot be wholly interpreted; (4) The pupils most of whose preferences are *oriented towards popularity, altruism and Promethean activism*, i.e. those pupils who are oriented towards the social surroundings goals, exhibit a professional interest in the fields of culture, humanitarian, health-care work, security, and none in technology or craft.

The conclusions drawn here possess practical implications for professional orientation, because, among other factors, values are also relevant to the choice of profession.

Key words: professional interests, life-style preferences, pupils